

Постає необхідність розгляду поширення богомільських ідей на землях Київської Русі з цивілізаційного погляду. Виходячи з такої позиції, богомільську дуалістичну ересь можна схарактеризувати як реакцію слов'янської культури на асиміляційний тиск з боку Візантійської та Західної цивілізацій. Тобто популярність богомільських тенденцій прямо залежала від ступеня активності політичної та культурної конфронтації. Виникнення богомільства в Болгарії відповідає часу антивізантійського повстання та утворення II Болгарського царства, а популярність богомільської ересі в Боснії XIII–XIV ст. пояснюється становищем цієї країни, яка стала ареною жорстокого католицько-православного ідеологічного (а часом і військового) протистояння. Можна стверджувати, що поширення богомільських тенденцій на Русі збігається в часі з початком процесу культурної візантинізації руських земель після офіційного запровадження християнства 988 р., а тенденції ці існують до X–XI ст. (певні згадки, наприклад, фіксуються в «Повісті минулих літ»). Богомільство, отже, було реакцією на виклик візантинізації в культурі південних і східних слов'ян, а інтенсивність цього руху залежала від масштабів асиміляційного тиску.

Такими міркуваннями можна пояснити деякі механізми виникнення й поширення богомільського єретичного руху. Застосування системи «виклик – реакція», детально обґрунтованої у працях А. Тойнбі, дає змогу висвітлити, зокрема, питання про інтенсивність богомільського руху на різних територіях. Однак ця концепція вимагає уточнення й подальшого вивчення. Наступним необхідним кроком є порівняння богомільського прикладу з іншими середньовічними ересями, визначення спільних і відмінних тенденцій у розвитку ересей із цивілізаційного погляду.

Подкуйченко С.
НТУ «ХП»

ГРОШОВІ ОДИНИЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Метою цієї статті є дослідження розвитку грошової справи в період Київської Русі. Під час підготовки роботи проаналізовано роботи Г. Ф. Корзухіної «Русские клады IX–XIII вв.» (1954); І. Г. Спасского «Русская монетная система» (1970); стаття В. Л. Яніна «Нумизматика и проблемы товарно-денежного обращения в Древней Руси» (1955) тощо.

У писемних пам'ятках давньоруського права й літописних джерелах неодноразово згадують грошові одиниці, якими користувалося населення Русі: гривна, ногата, куна, резана, векша, або вивериця. Термін «гривна» вживали для позначення вагової, грошово-вагової та грошово-лічильної одиниць Київської Русі та інших слов'янських країн. Він походить від назви золотої чи срібної прикраси у вигляді обруча, яку носили на шії (за-гравку) і яка була ознакою соціального статусу її власника. За іншою версією, спочатку гривною називали голову худоби (гриву), що була еквівалентом вартості.

У грошовому обігу східних слов'ян гривні у формі зливків срібла відомі віддавна. Виявлений біля Старої Ладоги скарб з куфічними дирхемами та гривнами датується 808 роком. Однак зливки IX ст. не були ще монетними гривнами, бо не мали стандартної ваги та проби. Наприклад, в одному з волинських скарбів, який датується X ст., налічується 41 паличкоподібний зливочок. Тоді ж у басейні середньої течії Дніпра з'являються золоті зливки такої самої форми. Серед дослідників нумізматів немає єдиної думки щодо датування появи перших монетних гривен. Більшість дослідників схиляється до думки, що виготовляти їх починають у другій половині XI ст. Першими на грошовому ринку з'явилися гривні київського типу – ромбоподібні шестикутні зливки срібла.

У період становлення й розбудови давньоруської держави на її землях поширилися візантійські монети. На півночі Русі вони поступалися куфічним дирхемам та західноєвропейським денаріям, але в середньому Подніпров'ї та на південно-західних землях саме візантійські золоті соліди (номізми) та срібні міліарисії стали взірцями для перших монет київських князів – золотих златників і срібних срібляників.

Перші знахідки золотих і срібних монет із відкарбованим на них ім'ям князя Володимира Святославича (980–1015) з'явилися наприкінці XVIII ст. У листопаді 1796 р. київський аптекар Г. Ф. Бунте випадково купив загадкову золоту монету, знайдену до 1794 р. десь на Чернігівщині чи Полтавщині. Дещо пізніше, близько 1815 р., неподалік Борисполя знайшли срібну монету Володимира Великого. Обидві вони були вперше опубліковані наступного року під назвою «златник» і «срібляник». Упродовж першої половини XIX ст. через невелику кількість відомих монет

київського карбування зацікавлення ними було незначне, а в їхньому давньоруському походженні сумнівалися. Лише знахідка 1852 р. Ніжинського скарбу, який складався з понад 200 монет, остаточно встановила їх давньоруське походження. Златники Володимира композиційно наближені до візантійських солідів імператорів Василя II та Константина VIII (976–1025). Відомі 11 златників цього правителя поділяють на два основні типи, які різняться легендами аверсів монет. На першому вміщено напис «Владимир на столе», на другому – «Владимир, а се его злато». Середину монетного поля аверсу займає поясне зображення князя, увінчаного вінцем, зі скіпетром, який завершує хрест, у правій руці. Над лівим плечем Володимира можна побачити родовий знак власності роду Рюриковичів – тризуб. Реверс монет обох типів однаковий – зображення Христа-Пантократора, навколо якого кругова легенда, що подає повне ім'я Ісуса Христа.

Отже, у роботі на основі розгляду класичних праць проаналізовано грошову систему давньоруської держави. У період Київської Русі використовувалися різноманітні грошові одиниці – гривні, златники та срібляники, візантійські монети тощо.

Ляшенко М.
НТУ «ХП»

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА 1648–1657 рр.: ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ СОЮЗУ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО І КРИМСЬКОГО ХАНСТВА

Серед дискусійних питань, пов'язаних з історією національно-визвольної війни 1648–1657 рр., важливе значення має проблема доцільності військово-політичного союзу Війська Запорозького і Кримського ханства.

Укладення 1648 року Б. Хмельницьким союзу з Кримським ханством стало важливою передумовою розгортання козацтвом широкомасштабного антипольського повстання. Гетьман ефективно використав суперечності між Кримом і Річчю Посполитою та отримав від хана Іслам-Гірея III військову допомогу, що забезпечило здобуття козацьким війсь-